

IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILAR UCHUN UYDA TA'LIMNI TASHKIL ETISHNING PEDOGOGIK SHARTLARI

*Mo'minova Gulhayo Turg'unboy qizi
Andijon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun uyda ta'limni tashkil etishning pedagogik shartlari va samaradorligini eksperimental tekshirish, imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun individual ta'lim yo'nalishini tashkil etish, nogiron o'quvchilarni uyda o'qitish jarayonida psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: imkoniyati cheklangan, nogiron, uy ta'limi, ta'lim olish, uyda yakka tartibdagi ta'lim, pedagogik shartlar, psixologik, qo'llab-quvvatlash

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ДОМАШНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ СТУДЕНТОВ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ

*Моминова Гульхайо Тургунбой кизи
Преподаватель Андиганского государственного педагогического института*

Аннотацияный: В данной статье экспериментальная проверка педагогических условий и эффективности домашнего обучения учащихся с ограниченными возможностями, организация индивидуального обучения учащихся с ограниченными возможностями, психолого-педагогическое сопровождение в процессе домашнего обучения учащихся с ограниченными возможностями. Особое внимание уделено вопросам сопровождения.

Ключевые слова: инвалид, инвалид, домашнее обучение, воспитание, индивидуальное обучение на дому, педагогические условия, психологическая поддержка.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF ORGANIZING HOME EDUCATION FOR STUDENTS WITH DISABILITIES

*Muminova Gulhayo Turgunboy kizi
Teacher of Andijan State Pedagogical Institute*

Abstract: In this article, experimental verification of the pedagogical conditions and effectiveness of home education for students with disabilities, organization of individual education for students with disabilities, psychological-pedagogical support in the process of home education of disabled students. Special attention is paid to support issues.

Key words: disabled, disabled, home education, education, individual education at home, pedagogical conditions, psychological, support.

Kirish. Bugungi kunda mamlakatimizda "Inson qadri uchun" g'oyasi barcha sohalardagi yangilanishlarning mazmun-mohiyatiga chuqur singib bormoqda. Yurtimizda nogironligi bo'lgan shaxslarga jamiyat va davlat tomonidan ko'mak berish, ularni ijtimoiy-siyosiy hayotga faol jalb etishga qaratilgan keng ko'lamlil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Hozirgi kunda ushbu toifaga mansub fuqorolarni qo'llab-quvvatlashga ixtisoslashgan bir qator tuzilmalar, xususan, O'zbekiston nogironlar jamiyati, Nogironlar assotsiatsiyasi, Ko'zi ojizlar jamiyati, Karlar jamiyati samarali faoliyat ko'rsatib kelmoqda.

Respublikamiz xalq ta'limi tizimida imkoniyati cheklangan bolalarga ta'lim berishning uyda yakka tartibdagi ta'lim shakli mavjud. Uyda yakka tartibda ta'lim olish jismoniy yoki psixik rivojlanishida nuqsoni bo'lgan, uzoq vaqt davolanishga muhtoj va tibbiy xulosasiga ko'ra doimiy yoki vaqtincha maktabga qatnay olmaydigan bolalar uchun tashkil etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 28 fevraldagi Farmoni bilan tasdiqlangan 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili" da amalga oshirishga oid davlat dasturlarida ham nogironligi bo'lgan shaxslar uchun bir qator qo'shimcha kafolatlar belgilandi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 27 fevralda matbuotda e'lon qilingan "Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirishga doir qo'shimcha

chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori ham bu borada katta ahamiyat kasb etadi.

Qarordan ko'zlangan maqsad:

birinchidan, inson huquqlari, jumladan, nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlarining kafolatlarini mustahkamlash;

ikkinchidan, inklyuziv rivojlanish, aholining barcha qatlamlari teng huquq va imkoniyatlarga ega bo'lishlarini ta'minlashning samarali mexanizmlarini joriy etish;

uchinchidan, imkoniyati cheklangan shaxslarning jamiyat hayotining barcha sohalarida ishtirok etishlari uchun zarur shart-sharoitlar yaratishdan iboratdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktyabrdagi PQ-4860 son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilingan bo'lib, Bunda jismoniy, aqliy, sensor yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan, shuningdek, uzoq vaqt davolanishga muhtoj bo'lgan bolalarga uyda yakka tartibda ta'lim berish tartibini belgilaydi. Uyda yakka tartibda ta'lim berish o'quvchilarning ta'lim olishga bo'lgan huquqlarini ta'minlash hamda ularning ta'lim olishlari uchun zarur sharoit yaratish asosiy maqsadi ekanligi ko'rsatilgan. O'zbekistonda uy ta'limi L.Nurmuxamedovanning "Oilada nogiron farzandni tarbiyalashning pedagogik xususiyatlari" mavzusidagi tadqiqotida hamda M.X.Jo'raxo'jayevning "Imkoniyati cheklangan bolalarning uyda yakka tartibdagi ta'limi samaradorligini oshirish mexanizmlari" mavzusidagi tadqiqotlarida tadqiq etilgan.

Muhokama. «Nogiron» tushunchasi kasalliklar, shikastlanish oqibatlari yoki hayotiy faoliyatni cheklashga olib keladigan va ijtimoiy himoyani talab qiladigan nuqsonlar tufayli tana funksiyalarining doimiy buzilishi bilan sog'lig'i buzilgan shaxslarni belgilaydi. Nogironlik jismoniy, psixologik, hissiy, ijtimoiy, madaniy, qonunchilik va boshqa to'siqlar tufayli nogironning jamiyatga qo'shilishiga va unda faol hayot kechirishiga imkon bermaydigan qobiliyatlarning cheklanishi sifatida talqin etiladi.

Bolalik nogironligining o'ziga xosligi shundaki, hayot faoliyatining cheklanishi yuqori aqliy funksiyalarning shakllanishi, bilim va ko'nikmalarni egallash, shaxsning shakllanishi davrida sodir bo'ladi. Shu ma'noda, bolalikdagi nogironlik jiddiy muammo tug'diradi, chunki u nafaqat shaxsiyatning namoyon bo'lishiga, balki umuman uning shakllanishi jarayoniga ham cheklovlar qo'yadi. Ma'lumki, mamlakatimizda ko'plab o'quvchilar maktabda o'qish bilan birga turli sabablarga ko'ra maktabda emas, uyda ta'lim oladi. Bunday bolalarga individual ta'lim berish variantlaridan biri uyda ta'lim va tarbiya bo'lib, uning ijobiy tomonlari individual reja va o'rganish sur'ati bo'lib, bolaga ishlash imkoniyatini beradi. Bola bilan individual ish uning ish sur'atini, samaradorligini, charchoqlarini va boshqalarni hisobga olishga, shuningdek, nogiron bolalar va o'smirlarning jamiyatdan va maktabdan ajrab qolishini oldini oladi. Uyda bolaga dars beradigan o'qituvchi ko'pincha o'z oldiga ko'plab vazifalarni qo'yadi, ularni hal qilish uchun ma'lum psixologik va pedagogik tayyorgarlik darajasi, aniq tuzatish va rivojlanish qobiliyatlari kerak bo'ladi.

Uyda ta'lim olayotgan bolalarning ijtimoiy moslashuvini shakllantirishni ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlashning muvaffaqiyati uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar majmui quyidagilarni o'z ichiga oladi:

har bir bolaning shaxsiyatini shakllantirishni qo'llab-quvvatlash strategiyasini belgilash jarayonida uning individual o'ziga xosligini hisobga olish, ijtimoiy moslashuv;

imkoniyati cheklangan bola oilasining mutaxassislar bilan munosabatda ochiqligi;

turli hayotiy vaziyatlarda bolalarning ijtimoiy moslashuvining rag'batlantiruvchi ko'rinishlari;

uyda ta'lim beruvchi o'qituvchining imkoniyati cheklangan bola, uning oila a'zolari va maktab pedagoglari bilan o'zaro munosabatlarida hamkorlik va sheriklik;

uyda ta'lim beruvchi o'qituvchining, mutaxassislarining ijtimoiy-pedagogik yordamga tayyorligi [3; 4-5-b];

Bolalarni uyda tarbiyalash jarayonini pedagogik qo'llab-quvvatlashning tashkiliy-pedagogik tizimini kompleks ilmiy-uslubiy ta'minotni yaratishdan iborat bo'lib, undan o'qituvchilar va ijtimoiy xodimlar tomonidan amaliy ishlarda foydalanish mumkin.

Imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun uyda ta'limni tashkil etish samaradorligi quyidagi pedagogik shart-sharoitlar majmuasini amalga oshirish bilan ta'minlanadi:

imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun individual ta'lim yo'nalishini tashkil etish,

nogiron o'quvchilarni psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimini amalga oshirish.

uyda ta'lim jarayonida nogironlik, uy-maktab o'qituvchilarining kursga tayyorgarlik jarayonida kasbiy malakasini rivojlantirish.

Zamonaviy uy o'qituvchisining ta'lim faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari - uy o'qituvchisining ish tartibi va bolalar faoliyatini tashkil etish rejimining moslashuvchanligi, ta'lim maydonini kengaytirish imkoniyati va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim modeli; o'quvchilar bilan sub'ekt-sub'ekt munosabatlari; oilaga maslahat

psixologik-pedagogik yordam ko'rsatish orqali ota-onalar va boshqa oila a'zolari bilan pedagogik hamkorlikdan iborat.

Natija. «Uyda ta'lim» tushunchasi nogiron bolalarga tuzatish va rivojlantirish, ijtimoiy-pedagogik, sog'lig'ini saqlash va psixologik yordam ko'rsatish, oilaviy muhitda amalga oshiriladigan o'qitish va ta'limning ko'p funktsiyali tizimi sifatida namoyon bo'ldi. Imkoniyati cheklangan o'quvchilarning uy sharoitida ta'lim-tarbiyasini samarali tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlari majmui aniqlangan va tajriba-sinovdan o'tkazilgan. Zamonaviy uy o'qituvchisining ta'lim faoliyatining oila ehtiyojlarini qondiradigan xususiyatlari aniqlangan: uy o'qituvchisining ish tartibi va bolalar faoliyatini tashkil etish rejimining moslashuvchanligi, ta'lim maydonini kengaytirish va shaxsdan foydalanish imkoniyati. -yo'naltirilgan ta'lim modeli; talabalar bilan sub'ekt-sub'ekt munosabatlariga tayanish; oilaga maslahat-psixologik-pedagogik yordam ko'rsatish orqali ota-onalar va boshqa oila a'zolari bilan pedagogik hamkorlik tashkil etilgan. Olingan natijalar asosida o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish maqsadida nogironligi bo'lgan shaxslarning uy ta'limini tashkil etuvchi fanlarning malakasini oshirish dasturini ishlab chiqilgan va sinovdan o'tkazilgan. O'qituvchilarni qo'shimcha tayyorlashning asosiy komponenti nogiron o'quvchilar uchun uyda ta'limni tashkil etishda kasbiy ehtiyojlarni qondirish bilan bevosita bog'liq bo'lgan minimal bilim, ko'nikmalarni anglatadi.

Xulosa. Uyda ta'lim sharoitida «o'qituvchi-shogird» tizimi bolaning hayotida ustunlik qiladi. Shaxsning rivojlanishi uchun uning ahamiyati shundaki, u birinchi marta haqiqatan ham «bola-jamiyat» munosabatlarini o'z ichiga oladi, chunki o'qituvchi o'z faoliyatida ikkinchisining talablarini mujassamlashtiradi. Uy ta'lim o'qituvchisi o'quv jarayonini o'quvchining maktabga qaytishi va uning zamonaviy axborot jamiyati darajasiga mos kelishi kafolati bilan tashkil qilishi kerak. Zamonaviy sharoitda uy ta'limi deganda, bolalar va o'smirlarga korreksion va rivojlanish, ijtimoiy-pedagogik, tibbiy va psixologik yordam ko'rsatadigan, oilaviy muhitda amalga oshiriladigan ta'lim va tarbiyaning ko'p funktsiyali tizimi tushuniladi. Nogiron bolalarni uyda tarbiyalash va buning natijasida tegishli tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlarni ishlab chiqish va asoslash muammosini yangilashning nazariy va uslubiy asosi qarama-qarshilikdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 13-oktyabrdagi PQ-4860 son qarori// O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2021-yil 12-oktabr, 638-son.
2. Азимова, З. Э. (2018). Олий ўқув муассасаси маънавий-маърифий ишларининг педагогик назария ва амалиётда тутган ўрни. Современное образование (Узбекистан), (2), 26-35.
3. Jo'raxo'jayev M.X., Imkoniyati cheklangan bolalarning uyda yakka tartibdagi ta'limi samaradorligini oshirish mexanizmlari: Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Jizzax – 2023. – 36-bet.
4. Jo'raxo'jayev M.X. Uyda yakka tartibdagi ta'lim o'qituvchisining portreti / "Tilni o'qitish va o'rganishda XXI asr ko'nikmalari" III xalqaro anjuman materiallari. – Jizzax, 2022. – B. 319-325.
5. Khalilkhoja, D. M. (2022, March). PROBLEMS AND SOLUTIONS OF HOME INDIVIDUAL EDUCATORS. In Conference Zone (pp. 315-318).
6. Xusanovich, M. O. (2021). Formation Of Elements Of Entrepreneurial Activity In Pupils Of The Preschool Educational Organization. JournalNX, 1, 265.
7. <http://nhrc.uz/oz/news/m10108>
8. <https://www.gazeta.uz/oz/2023/06/01/persons-with-disabilities>